

Ηθική. Περιοδικό φιλοσοφίας

Αρ. 16-17 (2023)

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα

doi: [10.12681/ethiki.33670](https://doi.org/10.12681/ethiki.33670)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Περιεχόμενα. (2023). Περιεχόμενα. *Ηθική. Περιοδικό φιλοσοφίας*, (16-17). <https://doi.org/10.12681/ethiki.33670>

Το περιοδικό εκδίδεται ηλεκτρονικά από την Υπηρεσία Ηλεκτρονικών Εκδόσεων του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης, epublishing.ekt.gr. Οι επιστημονικές εργασίες του περιοδικού, αποστέλλονται στη σελίδα <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ethiki> και δημοσιεύονται κατόπιν εισήγησης των αρμόδιων κριτών.

Ethiki - Journal of Philosophy is an international open-access peer reviewed academic journal offered both in digital and printed form. It forms the scholarly publication of the Philosophy, Politics, Economy Laboratory, ppe-lab.gr, Department of Philosophy, National and Kapodistrian University of Athens. The journal welcomes original unpublished papers with no area of philosophy or school of philosophy excluded. The journal takes quality of philosophical research, as the sole criterion of publication. *Ethiki* - Journal of Philosophy is published with the collaboration of e-Publishing UOA Journals and National Documentation Center: Writers should apply through <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ethiki>

Ηθική 16-17

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Ηθική

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Έκδοση του Εργαστηρίου «Φιλοσοφία-Διακυβέρνηση-Οικονομία»
www.prelab.gr, του Τμήματος Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής
του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Επικοινωνία: Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστημιούπολη Ζωγράφου,
Γραφείο 509, τηλ.: +30 210 7277517, E-mail: info@prelab.gr.

Επιστημονική Επιτροπή Έκδοσης:

Καθηγητές

Ευγενία Νικολαΐδου - Κυριανίδου, *Πρόεδρος Τμήματος Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ*
Γεώργιος Αραμπατζής, Παναγιώτης Πανταζάκος, Ιωάννης Πρελορέντζος,
Γεώργιος Στείρης, Γεώργιος Βασίλαρος, Ιωάννης Καλογεράκος,

Αναπληρωτές Καθηγητές

Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης

Επιτροπή Σύνταξης

Δρ. Παναγιώτα Βάσση, Δρ. Αλκιβιάδης Κ. Γούναρης
Δρ. Αναστάσιος Μανδραπήλιας, Δρ. Παναγιώτης Πέτρος-Αποστολόπουλος
Βάσω Μπάκα, Παναγιώτης Δέδες, Δήμητρα Βαγενά

Διεύθυνση

Αναπληρωτής Καθηγητής Γεώργιος Ν. Πολίτης

Αρχισυνταξία

Ζαχαρούλα Θεοδώρου

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση - επεξεργασία:

Ελένη Πάστρα

ISSN (print): 1790-6121

ISSN (online) : 2732-6756

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ο «κόσμος» ως «τεύχευ»: Ανθρωπολογικές διαστάσεις της σκέψης
του Κώστα Παπαϊωάννου

16

ANNA ΛΑΖΟΥ

Η σκιά του Κώστα Παπαϊωάννου στο τοπίο
του σύγχρονου πολιτισμού

26

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΒΑΣΣΗ

Το αίτημα της συμφιλίωσης του Λόγου με την Ύπαρξη. Επιδράσεις
του K. Jaspers στο έργο του K. Παπαϊωάννου

39

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ

Ο Κώστας Παπαϊωάννου για τη σχέση της ελληνικής φιλοσοφίας
με την ευρωπαϊκή Αναγέννηση και τον Διαφωτισμό

48

II. ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ

Ο Κώστας Παπαϊωάννου για τη βυζαντινή εικονολογία

64

ΜΑΡΙΟΣ ΜΠΕΓΖΟΣ

Ο Κώστας Παπαϊωάννου και η Φιλοσοφία της Ιστορίας
στη θρησκεία

77

ΜΑΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

Πώς προσεγγίζει ένας ριζοσπάστης στοχαστής
την καθόλου ιστορία της τέχνης;

96

ΓΙΑΝΝΗΣ ΨΩΜΑΚΗΣ

Από τον θεοειδή στον καθαγιασμένο ανθρωπισμό: η «συμφιλίωση»
(;) αρχαιοελληνικής & βυζαντινής τέχνης στο έργο του Κώστα

Παπαϊωάννου

104

ΓΙΩΡΓΟΣ ΗΛΙΑΔΗΣ

Για τη θρησκεία της τέχνης: η παρουσία του νεαρού Χέγκελ
στην ελληνική αρχαιότητα του Κώστα Παπαϊωάννου

115

III. ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΣ Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ

Αιτίες και αφορμές της κριτικής Παπαϊωάννου-Καστοριάδη
στον Μαρξ και τον μαρξισμό

126

ΜΕΛΕΤΗΣ ΜΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ο Κώστα Παπαϊωάννου μεταξύ μαρξισμού και ελευθερίας

146

ΣΠΥΡΟΣ ΚΟΥΤΡΟΥΛΗΣ

Η κριτική της θεωρίας της πάλης των τάξεων
από τον Κ. Παπαϊωάννου

164

ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΡΙΤΣΑΣ

Από το «απελευθερωτικό επαναστατικό πρόταγμα»
στην αλλοτρίωση μέσω του ολοκληρωτικού γραφειοκρατικού
κράτους:

οι παρατηρήσεις του Κώστα Παπαϊωάννου για
την πολιτικοκοινωνική εξέλιξη της μαρξιστικής φιλοσοφίας
173

ΓΙΑΝΝΗΣ ΦΛΥΤΖΑΝΗΣ

Το γαλλικό εγχείρημα αναθεώρησης του μαρξισμού και ο δημοκρα-
τικός στοχασμός: η ιδιαίτερη θέση της σκέψης του Κώστα Παπα-
ϊωάννου
185

IV. ΜΑΖΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΡΟΥΣΗΣ

Από την επαναστατημένη μάζα στη μαζική δημοκρατία
198

ΘΕΟΦΑΝΗΣ ΜΕΛΙΔΗΣ

Φαινομενολογία της επαναστατικής μάζας στον Κ. Παπαϊωάννου
και οι βυζαντινές επαναστάσεις
211

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

Θεατροκρατία και επαναστατική μάζα
κατά τον Κώστα Παπαϊωάννου
219

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΧΙΣΜΕΝΟΣ

Η προσέγγιση της αρχαίας τραγωδίας στον Κ. Παπαϊωάννου
και στον Κορνήλιο Καστοριάδη
228

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗΣ

Μια μαρτυρία για την απήχηση του έργου του Κώστα
Παπαϊωάννου από
το Παρίσι της δεκαετίας του 1970
(απόσπ. συζήτησης του Ομ. Καθηγητή Γ. Κοντογιώργη
με τη Δρ Π. Βάσση).
238

**«Κώστας Παπαϊωάννου, ο φιλόσοφος της συμφιλίωσης.
40 χρόνια από τον θάνατό του (1925-1981)»**

**Από τη διημερίδα που διοργάνωσε
στις 15 και 16 Ιουνίου 2021**

**το Εργαστήριο «Φιλοσοφία-Διακυβέρνηση-Οικονομία»
(PPElab), του Τμήματος Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής
Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών.**

I. Αρχαία Ελλάδα και Ανθρωπισμός

Κωνσταντίνος Θ. Πέτσιος, Καθηγητής Ιστορίας της Φιλοσοφίας (Παν/μιο Ιωαννίνων), Διευθυντής του Εργαστηρίου Ερευνών Νεοελληνικής Φιλοσοφίας (ΚΕΝΕΦ- Παν/μιο Ιωαννίνων): «Ο “κόσμος” ως “τέχτειν”»: Ανθρωπολογικές διαστάσεις της σκέψης του Κώστα Παπαϊωάννου».

Άννα Λάζου, Επικ. Καθηγήτρια Φιλοσοφικής Ανθρωπολογίας (ΕΚΠΑ): «Η σκιά του Κώστα Παπαϊωάννου στο τοπίο του σύγχρονου πολιτισμού».

Παναγιώτα Βάσση, Δρ Φιλοσοφίας (ΕΚΠΑ): «Το αίτημα της συμφιλίωσης του Λόγου με την Ύπαρξη. Επιδράσεις του Κ. Jaspers στο έργο του Κ. Παπαϊωάννου».

Γιώργος Καραμπελιάς, Εκδότης, συγγραφέας: «Ο Κώστας Παπαϊωάννου για τη σχέση της ελληνικής φιλοσοφίας με την ευρωπαϊκή Αναγέννηση και τον Διαφωτισμό».

II. Τέχνη και Θρησκεία

Γιώργος Αραμπατζής, Αν. Καθηγητής Βυζαντινής Φιλοσοφίας (ΕΚΠΑ): «Ο Κώστας Παπαϊωάννου για τη βυζαντινή εικονολογία».

Μάριος Μπέζος, Ομοτ. Καθηγητής Συγκριτικής Φιλοσοφίας της Θρησκείας (ΕΚΠΑ): «Ο Κώστας Παπαϊωάννου και η Φιλοσοφία της Ιστορίας στη θρησκεία».

Μάνος Στεφανίδης, Αναπλ. Καθηγητής Θεατρικών Σπουδών (ΕΚΠΑ): «Πώς προσεγγίζει ένας ριζοσπάστης στοχαστής την καθόλου ιστορία της τέχνης;».

Γιάννης Ψωμάκης, Δρ Φιλοσοφίας, μεταδιδακτορικός ερευνητής (ΕΚΠΑ): «Από τον θεοειδή στον καθαγιασμένο ανθρωπισμό: η «συμφιλίωση» (;) αρχαιοελληνικής & βυζαντινής τέχνης στο έργο του Κώστα Παπαϊωάννου».

Γιώργος Ηλιάδης, Μ.Δ.Ε. Συστηματικής Φιλοσοφίας (ΑΠΘ): «Για τη θρησκεία της τέχνης: η παρουσία του νεαρού Χέγκελ στην ελληνική αρχαιότητα του Κώστα Παπαϊωάννου».

III. Μαρξισμός και Δημοκρατία

Γιώργος Ν. Πολίτης, Αν. Καθηγητής Κοινωνικής Φιλοσοφίας (ΕΚΠΑ), Διευθυντής «Φιλοσοφία-Διακυβέρνηση-Οικονομία»: «Αιτίες και αφορμές της κριτικής Παπαϊωάννου-Καστοριάδη στον Μαρξ και τον μαρξισμό».

Μελέτης Μελετόπουλος, Δρ Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών (Παν/μιο Γενεύης), Διευθυντής Ιονίου Σχολής: «Ο Κώστας Παπαϊωάννου μεταξύ μαρξισμού και ελευθερίας».

Σπύρος Κουτρούλης, Συγγραφέας: «Η κριτική της θεωρίας της πάλης των τάξεων από τον Κ. Παπαϊωάννου».

Γιώργος Δρίτσας, Υποψήφιος Δρ Φιλοσοφίας (ΕΚΠΑ): «Από το "απελευθερωτικό επαναστατικό πρόταγμα" στην αλλοτρίωση μέσω του ολοκληρωτικού γραφειοκρατικού κράτους: οι παρατηρήσεις του Κώστα Παπαϊωάννου για την πολιτικοκοινωνική εξέλιξη της μαρξιστικής φιλοσοφίας».

Γιάννης Φλυτζάνης, Δρ Νομικής Σχολής (ΕΚΠΑ): «Το γαλλικό εγχείρημα αναθεώρησης του μαρξισμού και ο δημοκρατικός στοχασμός: η ιδιαίτερη θέση της σκέψης του Κώστα Παπαϊωάννου».

IV. Μάζα και Δημοκρατία

Μιχαήλ Παρούσης, Αν. Καθηγητής Φιλοσοφίας, Θεωρίας και Επιστημολογίας του Δικαίου (Παν/μιο Πατρών): «Από την επαναστατημένη μάζα στη μαζική δημοκρατία».

Θεοφάνης Μελίδης, Δρ Φιλοσοφίας, μεταδιδακτορικός ερευνητής (ΕΚΠΑ): «Φαινομενολογία της επαναστατικής μάζας στον Κ. Παπαϊωάννου και οι βυζαντινές επαναστάσεις».

Γιώργος Κρανιδιώτης, Δρ Ιατρικής Σχολής (ΕΚΠΑ), ΜΔΕ Ιστορίας της Φιλοσοφίας (ΕΚΠΑ): «Θεατροκρατία και επαναστατική μάζα κατά τον Κώστα Παπαϊωάννου».

Αλέξανδρος Σχισμένος, Δρ Φιλοσοφίας (Παν/μιο Ιωαννίνων): «Η προσέγγιση της αρχαίας τραγωδίας στον Κ. Παπαϊωάννου και στον Κορνήλιο Καστοριάδη».

Γιώργος Κοντογιώργης, Ομότ. Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης (Πάντειο Πανεπιστήμιο): «Μια μαρτυρία για την απήχηση του έργου του Κώστα Παπαϊωάννου από το Παρίσι της δεκαετίας του 1970» (απόσπ. συζήτησης του Ομ. Καθηγητή Γ. Κοντογιώργη με τη Δρ Π. Βάσση).